

Participació ciutadana i crisi de la política

Jordi Sánchez / Director de la Fundació Jaume Bofill.
Professor associat de Ciència Política (Universitat de Barcelona)

No és descobrir cap evidència afirmar que la forma i els fonaments del govern tradicional es troben en crisi. En certa manera es pot afirmar que és la mateixa idea de democràcia allò que avui es troba pendent de nova adaptació, de nova formulació. No és aquest el lloc per fer un repàs dels fonaments sobre els quals la nostra democràcia liberal ha permès treballar als sistemes polítics que l'han adoptat. Seria, però, un exercici molt interessant veure, per exemple a través del llibre de Macpherson (1986), com es va construir l'argumentari i la justificació de la democràcia liberal. Sense cap mena de dubtes, dues de les idees força, dos dels fonaments principals, a partir dels quals les nostres democràcies venen funcionant des de mitjans del segle XIX, són la del govern representatiu i la de la centralitat o superioritat del govern davant qualsevol altre actor (individual o col·lectiu).

Avui, ja entrats en el nou mil·lenni, i per causes molt diverses entre elles, aquest dos fonaments estan abocats a una important crisi. Probablement podríem resumir que el problema principal que genera aquesta crisi està motivada per l'escassa coordinació entre les noves demandes socials que s'estan formulant les darreres dècades i les formes de govern tradicional. S'intueixen dos sistemes de codis, tant de pensament com de funcionament, molt diferents entre ells. Expressat gràficament podem dir que el problema el tenim quan per resoldre noves demandes, com a resultat d'un canvi ràpid i profund de la nostra societat i economia, pretenem trobar i donar respostes des de posicions de govern o institucionals clàssiques o antigues.

Nova societat, vella política

La societat ha canviat. Ho està fent en els aspectes que caracteritzen els seus sistemes de valors i d'actituds (Inglehart, 1992) però també en els sistemes organitzatius i productius (Castells, 2001). Una nova realitat que ha estat identificada sota diversos noms en funció dels diferents enfocaments en l'anàlisi sociològica i econòmica emprats; d'entre els més utilitzats podem citar com a exemple el de la societat postindustrial, societat de la informació i més recentment societat del coneixement.

Cal tenir present la possibilitat de nous espais de relació i comunicació. Espais que existeixen en escenaris virtuals on la distància o la no sincronització ja no són un factor limitatiu a l'hora de donar vida a nous marcs de relació i comunicació en qualsevol de les activitats que vulguem imaginar (política, econòmica, oci, educativa,...).

La política en la seva expressió màxima, és a dir el govern de la comunitat, no ha canviat en els aspectes conceptuals bàsics concebuts des de l'origen del liberalisme democràtic. I si ho ha fet, ha estat molt lentament, tant lentament que els canvis són,

en general, inapreciables i en qualsevol cas no generalitzats. El model representatiu i el model organitzatiu weberian que acompanya tota actuació pública segueix, amb molt pocs retocs, el patró de fa cent anys.

Això no significa que els darrers anys no s'hagi produït un increment d'experiències i normatives participatives. El cert, però, és que més enllà d'aquesta possibilitat l'acció política institucionalitzada i l'acció de govern sembla que no es veuen afectats pels canvis socioeconòmics que s'estan produint, si fem cas de l'escàs esforç per adaptar-se als mateixos. Això és el que permet parlar de vella política i de govern tradicional.

Aquesta doble velocitat d'acceptació dels nous elements de canvi, on la societat està en plena transformació i el govern tradicional sembla immutable, provoca que la legitimitat que qualsevol govern requereix per complir les funcions encomanades estigui qüestionada. De fet la crisi de legitimitat, el desencontre entre ciutadania i acció política institucional, afecta de ple al sistema que sustenta l'acció política. El desafecte cap a les institucions polítiques és visible i diversos estudis ho venen subratllant des de la darrera dècada (Norris, P 1999). En el cas català i espanyol, però en general arreu d'Europa, només cal considerar com a indicador el fet que l'abstenció electoral ha crescut la mitjana d'uns deu punts durant la darrera dècada (1989 en endavant) en referència a la dècada anterior (1977-1988). Norberto Bobbio, el gran pensador i assagista italià, resumia en una entrevista publicada fa un parell d'anys la idea que la democràcia necessita d'una ciutadania implicada en els afers col·lectius quan afirmava que «una democràcia és més forta si es recolza en ciutadans actius, que es prenen seriosament els problemes de la convivència lliure i pacífica. L'augment de ciutadans passius en un Estat democràtic és senyal que augmenta la fractura entre governant i governat».

Algunes claus per entendre el desafecte polític

Un desafecte social explicable en bona part per la creixent ineficàcia de les institucions de govern a les demandes socials que es plantegen. Aquestes dificultats per esdevenir eficaces tenen causes diverses, però en general totes elles es poden resumir en la idea de la manca d'adequació de l'acció política als canvis socials. Algunes d'aquestes causes que provoquen un cert grau d'ineficàcia de l'acció governamental, potser les més rellevants, han estat apuntades per Blanco i Gomà (2002) i serien les següents:

- a) Les creixents dificultats de coneixement, donat l'intrínsec caràcter incert de la societat postindustrial i l'alt grau de fragmentació cognitiva que aquesta comporta.
- b) La complexitat dels valors, interessos i preferències en joc, que no només tenen múltiples subjectes, sinó que són també elles mateixes canviants i inestables.
- c) El caràcter insostenible de la concepció jeràrquica dels processos de govern.
- d) La creixent interdependència de problemes i d'actors polítics, que qüestionen seriosament el model clàssic de polítiques públiques segmentat i unidireccional. (pàg. 22).

La paradoxa d'aquesta situació és que la desafecció es produeix en un moment històric on la democràcia té la major intensitat i extensivitat des dels seus orígens. Com

descriu Dahl (1999) en una excel·lent obra, la segona meitat del segle XX la podem considerar com la de l'autèntic triomf de la democràcia, no només perquè els principals règims antidemocràtics van fer fallida com a model, sinó perquè arreu es dona l'aparició de nous governs democràtics. Intensivament cal considerar també l'aparició de noves normatives i mecanismes que busquen promoure la participació i el control ciutadà sobre l'actuació del govern. Malgrat aquests fets, la realitat és inequívoca al posar-nos sobre la taula i en primera línia per a l'anàlisi la desafecció com a element característic de les societats postindustrials.

Efectivament no és difícil relacionar desafecció amb baixa participació ciutadana. Tota una altra qüestió és intentar establir relacions de causa-efecte entre la desafecció i la desmobilització ciutadana. Si bé és cert que una baixa participació incrementa la desafecció, també podríem afirmar que la desafecció té com a conseqüència el desinterès per la cosa pública, ja sigui perquè aquesta no interessa a causa del descrèdit de l'acció política o bé perquè es considera que no és possible incidir en ella ja que el pluralisme no està ben garantit en el funcionament del sistema. Com a causa o com a conseqüència la baixa participació es troba avui en el nucli de la crisi de la política.

Crisi dels principis funcionals de la política clàssica. Emergència d'un nou escenari

La rigidesa procedimental i les respostes excessivament uniformadores que caracteritzen i emanen de les nostres institucions xoquen frontalment contra una realitat social enormement complexa, fortament diferenciada pel que fa a les seves necessitats, preferències i prioritats i a la vegada amb una creixent capacitat per a processar informació, per a tenir criteri propi i crític i per a expressar-lo públicament.

Les formes de govern tradicional han estat útils per a governar la societat quan aquesta es podia presentar, i d'alguna manera ho era, com una realitat més o menys compacta o homogènia, amb algunes identitats al seu interior, per exemple de classe, clarament definides, fàcils d'identificar i sobretot amb una gran capacitat aglutinadora. Avui la nostra societat ja no és així. Tenim una creixent fragmentació social, amb noves i múltiples identitats, amb canviants i dinàmiques demandes i preferències i amb una cultura política emergent caracteritzada per valors nous, els anomenats valors postmaterialistes. Una realitat especialment present entre les cohorts d'edat per sota dels que avui tenen 35 anys i que xoquen frontalment amb els valors que inspiren i organitzen el govern tradicional. Estem davant d'un canvi de paradigma? Probablement sí, tot i que les expressions del canvi es deixen entreveure en múltiples aspectes, cal no perdre de vista que aquest és un canvi silenciós i bastant discret. De fet, un dels autors que més s'ha aproximat a l'anàlisi d'aquesta realitat des de la sociologia va definir tota aquesta transformació com la revolució silenciosa (Inglehart, 1992).

Dels diversos aspectes tractats per Inglehart en els seus treballs ens pot ser especialment útil en aquesta reflexió el debilitament de l'acceptació de jerarquia com a principi rector d'organització social i en particular de l'acció política. La verticalitat en els processos de decisió i organitzatius que tant bé havien caracteritzat el funcionament de les organitzacions i institucions polítiques troben avui un rebuig o com a mínim una indiferència de cada vegada més amplis sectors (especialment les cohorts nascudes

en les tres darreres dècades) que es tradueix o bé en passivitat vers els mecanismes clàssics d'acció política o bé en espais alternatius de participació política, concretats en els anomenats nous moviments socials (Offe, 1992).

En la nostra societat es dona un gran dinamisme en la definició i expressió dels interessos socials. Uns interessos que s'expressen mitjançant dinàmiques socials complexes i que posen en evidència que les identitats primàries àmpliament compartides per la població no existeixen. És precisament la volatilització d'aquestes identitats primàries fortes que dècades anteriors sí havien existit i sobre les quals s'havia construït el sistema de partits que encara avui existeix que converteix en una tasca fal·laç el fet de la representativitat política a mig termini, per exemple al llarg d'una legislatura. Cap partit polític pot pretendre de forma efectiva mantenir la representativitat dels seu electorat en totes i cadascuna de les decisions que pren al llarg d'una legislatura, tot això com a conseqüència de la complexitat i la diversitat de mesures que en un període de quatre anys (al llarg de la legislatura) un governant ha de prendre.

La cultura del xec en blanc que ha caracteritzat d'alguna manera el funcionament dels sistemes polítics democràtics contemporanis sembla que arriba a la seva fi si no es vol posar en perill la pròpia idea de representativitat política del nostre sistema i en conseqüència la funcionalitat social del sistema de partits. Els partits –i per extensió els governants– requereixen disposar de mecanismes més directes de comunicació amb la ciutadania per tal de detectar primer i interpretar després posicions i corrents d'opinió davant moltes moltes problemàtiques que emergeixen i que difícilment són reduïbles a categories d'identitat socials clàssiques.

La crisi que en certa manera viu avui l'espai públic es pot atribuir, com a mínim parcialment, a la fallida que moltes organitzacions polítiques han fet en el compliment de les seves funcions de representativitat. Una part de la ciutadania no se sent representada a través dels partits, ni identificada plenament amb les institucions, perquè no s'identifica amb les decisions que els governants prenen ni tant sols amb les preocupacions que els governants expliciten. El problema no és només substantiu en el sentit del contingut d'algunes decisions, sinó també cal buscar-lo en la definició de l'agenda de discussió i treball institucional. És a partir d'aquesta doble constatació que sembla necessari posar a revisió els vells models organitzatius de l'acció política, començant pels models burocràtics weberians però arribant també als models gerencials, aquest últim més propi en el nostre país a les dues darreres dècades del segle XX. Ambdós models s'han manifestat inadequats a les noves circumstàncies que caracteritzen les societats postindustrials.

És altament improbable l'existència d'una democràcia digna d'aquest nom sense l'acceptació de la idea d'espai públic, de l'interès i el bé general. Algunes teories, avalades amb experiències concretes com per exemple les de la ciutat de Porto Alegre, aposten per impulsar una nova definició de la idea de l'interès general i també de l'espai públic, i tot això a partir de la participació directa dels ciutadans en el debat polític quotidià. És molt interessant analitzar aquests processos –més enllà dels aspectes concrets que configuren la part substantiva del debat– per analitzar com des de posicions àmplies que defensen l'interès particular es pot arribar a definir un interès general.

El fet que l'individu que participa pugui exposar d'entrada interessos particulars amb l'objectiu que siguin adoptats com a propis pel conjunt de la comunitat és potser inevitable des de la perspectiva d'un individu caracteritzat per unes pautes de comportament on busca maximitzar beneficis. Això, però, no hauria d'invalidar la possibilitat que mecanismes de democràcia participativa s'incorporin als processos de democràcia representativa. Entre d'altres coses perquè en la mesura que cada interès individual es trobarà confrontat davant d'altres interessos particulars, amb els quals caldrà deliberar, ponderar i finalment sintetitzar, podem assumir que la defensa dels interessos individuals pot ser un punt de partida però no necessàriament un punt d'arribada. La síntesi com a resultat de la confluència de diversos propostes a les quals atribuïm la defensa d'interessos particulars no impossibilita que respongui (la síntesi) a una proposta d'interès general. Lògicament, tot aquest procés requereix mètode i tècniques específiques sense les quals els resultats poden ser altament defectuosos o simplement atzarosos en clau democràtica.

La clau per definir l'interès públic en una societat tant plural com la nostra no està en negar vàlidesa a l'interès individual, sinó molt probablement en generar lligams d'interdependència (deliberació) que faci més improbable solucions excessivament allunyades d'espais comuns compartits. Precisament el nostre sistema representatiu ha permès l'existència i la defensa d'interessos particulars sense que aquesta defensa respongui a processos públics, transparents, contraposats a d'altres interessos. Aquesta realitat, protagonitzada en gran mesura pels grups organitzats d'interessos, s'ha confós, intencionadament en alguns casos, tant en la literatura acadèmica com en la praxis política, amb l'exercici del pluralisme. En veritat, però, moltes de les actuacions que sota aquesta etiqueta s'impulsen haurien de ser definides com l'espai de l'exercici del particularisme.

Fer aquest pas és d'alguna manera obrir el govern tradicional a una nova manera de fer que bé podríem identificar com la del govern en xarxa. Les característiques d'aquest nou model de governació (governance) són apuntades per Blanco i Gomà (2002):

- a) El reconeixement, l'acceptació i la integració de la complexitat com un element intrínsec al procés polític.
- b) Un sistema de govern a través de la participació d'actors diversos en el marc de xarxes plurals.
- c) Una nova posició dels poders públics en els processos de govern, l'adopció de nous rols i la utilització de nous instruments (pàg 22).

L'autosuficiència de les institucions polítiques en les tasques del govern de la comunitat que comportava la no consideració d'altres actors socials en l'acció de la governabilitat sembla haver arribat a la seva fi. Com a mínim pocs semblen ser els que discuteixen que aquelles pautes han esdevingut inadequades a la realitat actual i particularment inadequades pel govern local.

Una de les característiques del govern local, i que el diferencia d'altres nivells de govern, és la proximitat en què es troba en referència a la ciutadania. Cap altra administració ni cap altre institució de govern es troba tant pròxima al ciutadà com l'administració local. Aquesta proximitat comporta una comunicació molt diferent entre governat i governant, especialment diferent en la mesura que els municipis esdevenen més petits. En qualsevol cas la proximitat té conseqüències en la relació que s'estableix entre ells en la direcció d'impulsar i/o facilitar al govern local l'adopció de

nous estils caracteritzats per l'allunyament d'aquells processos més clàssics i que podem associar a estils que descansen sota un principi eminentment jeràrquic de govern.

Models de participació

La participació ciutadana pot seguir, simplificadament, dos grans models:

- 1) El que descansa sobre criteris associatius de participació.
- 2) El que descansa sobre criteris individuals de participació.

Majoritàriament, els criteris associatius han estat dominants en el conjunt d'experiències de participació i durant molt de temps es pot dir que han estat hegemònics. Bona prova d'això és que els mecanismes de participació estrictament individual han estat inexistents en el nostre entorn polític i només els darrers anys han vist aparèixer metodologies i mecanismes concrets que responen a la lògica de la participació fonamentada en l'individu i no en una associació d'individus.

L'explicació d'aquesta realitat és prou simple si pensem en el fet que des del govern local s'ha reconegut habitualment a l'associacionisme una capacitat de representativitat de la ciutadania. Cal apuntar també que molt particularment s'ha concebut la relació i la participació del teixit associatiu com una manera fàcil de tenir interlocució des del govern local amb sectors socials que tenen interessos concrets i que sovint han estat organitzats per la defensa dels mateixos.

És en el període dels darrers anys on s'aprecia molt clarament alguns elements que obren interrogants sobre l'oportunitat de mantenir la intensitat (hegemonia) d'aquest model de participació. En primer lloc es pot destacar que la representativitat real del teixit associatiu està molt per sota de la representativitat esperada o suposada. En segon lloc és constatable que hi ha sensibilitats socials noves o emergents que les associacions tradicionals no recullen i que en conseqüència tampoc acaben recollides adequadament en els espais de participació.

El baix número de persones associades a les entitats en referència al conjunt de la població, i en concret l'escassa base de les persones actives a l'interior de l'entitat en referència al conjunt de les persones associades, són dos arguments clars que neguen una forta representativitat i que, en conseqüència, posen en dubte –o com a mínim relativitzen– la utilitat dels espais de participació d'arrel associativa, tal i com s'havien previst en el nostre país a partir de la dècada dels vuitanta. El fet que en molts casos les comissions o consells de participació mantenen les mateixes entitats i fins i tot les mateixes persones en nom de les entitats (manca evident de renovació), incrementa, per un costat, la necessitat de transformar aquests espais i, per un altre, obre les portes a nous models de participació.

És en aquest context on es comença a considerar el model de participació de base no associativa o individual. L'objectiu principal d'aquest model és obtenir una opinió amb un biaix dèbil o amb pocs prejudicis, com a mínim a priori, que permeti a les institucions simular el que podríem considerar com l'expressió de l'opinió pública. De fet hi ha diversos instruments de participació que responen a aquesta lògica de participació individual i que de forma simplificada els podríem agrupar en dos grans grups: per un costat la d'aquells instruments de participació que només busquen donar

veu als ciutadans sense cap altra pretensió que permetre a tothom que es vulgui expressar que ho faci i, per un altre costat, la d'aquells instruments que pretenen establir una certa representativitat dels participants amb el conjunt de la població.

En tots els casos la participació de base individual té com a característica determinant l'existència d'un procés deliberatiu dels participants que a la vegada es presenta com una de les principals garanties de qualitat del procés participatiu. En primer lloc, ningú dona per fet que els nivells d'informació de la població sobre qualsevol tema objecte de reflexió siguin suficients. En conseqüència no podem deduir que els participants individuals disposin, pel simple fet de participar, d'uns nivells d'informació i coneixement suficients. Cal, doncs, oferir aquesta informació intentant trobar l'equilibri entre aquella informació mínima que hauria de ser requerida per qualsevol persona per prendre part en el procés deliberatiu en qüestió i el risc d'ofegar la persona amb una allau d'informació a partir de la qual i d'entrada es fa difícil processar-la. En segon lloc, tothom accepta que l'organització de la nostra societat no facilita temps suficient per destinar-lo a la reflexió i a la discussió col·lectiva.

Els processos de participació de base individual (en qualsevol de les seves formes) es caracteritzen per buscar unes condicions raonables per tal que els participants disposin de la informació necessària, plural, contrastada i en forma adient, i a la vegada que el procés es pugui desenvolupar en un temps i un entorn suficient i adequat, respectivament, per afavorir la deliberació.

Participació: clars i obscurs

La participació ciutadana, malgrat el que es pugui pensar, no té sempre bona premsa. El funcionament de les nostres institucions, per un costat, determina i condiona les pautes de comportament –el pes de la tradició– i la complexitat de moltes de les decisions polítiques que aquestes institucions han de prendre, per un altre, justifiquen reduir el cercle del nucli decisor –el pes del tecnicisme–. Ambdós factors fan que circulin idees obertament contràries o com a mínim escèptiques a les posicions reformistes que busquen nous espais de participació ciutadana. Joan Subirats, en un article publicat a inicis de 1998, recollia tot un seguit d'argumentacions que prevenen de la suposada bondat de la participació o de l'acriticisme que moltes vegades acompanya les propostes participatives. També pot ser oportú recollir altres arguments que ajuden a construir escenaris favorables a la participació i que en altres articles jo mateix ja he referenciat.

Alguns arguments contra la participació

La participació augmenta la lentitud en la presa de decisions.– El fet de consultar més gent comporta, poc o molt, haver d'acceptar més punts de vista, que no fan res més que allargar i complicar el procés.

La participació augmenta els costos de les decisions.– La participació ciutadana comporta en tots els casos un augment del temps invertit en el procés i moltes vegades la incorporació de nous punts de vista obliguen a modificar projectes. Aquests dos aspectes (temps i més recursos) impliquen una major despesa.

La participació no incorpora valor afegit a la decisió.— El fet que els coneixements de la gent no siguin específics sobre els temes en els quals s'ha de prendre una decisió, comporta la inexistència de valor afegit en la participació i la no millora tècnica de la decisió a prendre.

La participació provoca un excés de particularisme.— Obrir el procés a la participació genera l'aparició de visions excessivament particularistes dels participants en el debat. La gent que participa tendeix a prioritzar els seus interessos en detriment dels interessos generals. Només les institucions i els seus representants poden garantir la defensa dels interessos generals de la societat en la presa de decisions.

La participació només té en compte el curt termini.— La immediatesa és el que guia la defensa dels interessos particulars i això situa qualsevol discussió en un escenari de curt termini, impeding altres possibilitats a mig i llarg termini que probablement són molt més beneficioses per l'interès general.

La participació erosiona institucions i partits.— Els processos participatius al marge dels canals representatius alimenten la desconfiança envers les institucions tradicionals i els partits que hi són presents.

Alguns arguments a favor de la participació

L'excés de tutela dels governants

La història de la humanitat està plena d'exemples on un grup de persones considera que disposa d'uns coneixements i unes habilitats superiors als que disposen la resta dels mortals i que això els hauria de permetre gaudir, sense gaires discussions, del govern de la comunitat des d'on podran exercir amb més precisió i encert, gràcies al seus coneixements, la funció de governar. És a dir, en aquesta postura s'expressa una negativa clara al fet que la majoria de la població sigui competent per a governar-se. És curiós assenyalar com aquests arguments utilitzats històricament per negar el dret al sufragi universal avui són novament utilitzats per dificultar l'obertura de processos participatius. Els intents actuals de tutela provenen tant d'una part dels integrants de la classe política, que defensen aferrissadament una posició personal des de la qual es mouen amb una certa comoditat i en lògica conseqüència no volen córrer el risc de modificar, i també d'un altre sector, representant aquest d'un cos de l'administració, amb una formació tècnica qualificada i sobretot amb una capacitat de control sobre tots els processos burocràtics que li atorguen un poder sobredimensionat i fora, moltes vegades, de qualsevol tipus de control democràtic. Encara que revestit d'un discurs d'aparença democràtica i d'una pretesa solvència professional, la veritat és que moltes vegades ens trobem davant d'una resistència al canvi en els procediments habituals de presa de decisió que s'explica només per l'adhesió a la tradició del funcionament de les nostres democràcies representatives.

Les decisions polítiques no depenen només de coneixements tècnics.— Està fora de tota discussió el fet que els actes del govern i les decisions polítiques no són equivalents a accions de rigor científic. En intensitats diferents segons la decisió, qualsevol acte polític comporta la prioritització d'uns valors enfront d'uns altres i d'una posició on els criteris «científics» poden tenir pes però en cap cas són els únics a considerar.

Cal considerar les persones adultes com a aptes per a prendre decisions.— Si acceptem que les decisions polítiques no depenen només de criteris científics o tècnics, i a la vegada acceptem l'existència d'un principi d'igualtat com a característica constitutiva de les nostres societats, haurem d'acceptar que en principi no hi ha cap persona o grup de persones que disposin d'una virtut especial que els permeti aspirar a governar i prendre decisions sense el concurs de la ciutadania.

El miratge de l'eficiència

El discurs economicista domina bona part de les actuacions de les nostres institucions. Entre els recursos més utilitzats a l'hora de justificar determinades decisions hi ha el del principi d'eficiència. És veritat que en igualtat de condicions cal tendir sempre a prioritzar el camí que representa un cost econòmic inferior si garanteix igualment l'assoliment dels objectius proposats. En política, però, moltes vegades els costos es generen per una insuficient capacitat d'interpretar les demandes socials sobre una qüestió concreta i també per la no construcció del consens alhora de buscar solucions.

L'eficiència no està renyida amb els processos participatius.— La possibilitat de vertebrar processos deliberatius sobre qüestions concretes que requereixen una decisió permet construir col·lectivament una visió del problema que ha de permetre arribar més fàcilment a compartir solucions.

Una solució imposada, tendeix a curt termini a ser menys eficient que una consensuada.— Decisions que només descansen en una visió del problema i no integren altres punts de vista o que prioritzen una resposta tecnicista que ha menystingut percepcions socials sobre possibles alternatives, pot generar reaccions que obliguin a fer front a costos desorbitats i que acabi convertint la decisió presa en una decisió plenament ineficient.

L'error de la suficiència

La democràcia representativa funciona sobre mecanismes de delegació. En coherència, les institucions escollides disposen d'una legitimitat formal inqüestionable per prendre tot tipus de decisió sobre la qual tinguin competència legal. En el joc polític es tendeix (cada vegada menys per sort) a que les institucions i els seus representants (que a la vegada són els nostres) actuïn amb un excés de suficiència que els porta a negar la creació d'espais pel debat i la participació ciutadana. Entendre que la participació ciutadana col·lisiona amb els interessos de les institucions democràtiques i els seus representants és tant com exigir al ciutadà que es limiti a votar i a no interferir per res en el procés polític.

La participació ciutadana pot ser un bon complement al funcionament de la democràcia representativa.— Els processos de participació no tenen perquè ser assimilats a un model de democràcia directa que defuig la representativitat. No està en qüestió l'existència d'institucions de representació, sinó l'ús excloent que fan del debat polític.

Els partits tenen una funció central en el sistema polític democràtic, però en cap cas disposen d'un monopoli en l'acció política.– Els partits realitzen una funció molt important ja que canalitzen les voluntats de representació ciutadana a les institucions i tenen la responsabilitat de seleccionar governants i presentar propostes de govern. La rigidesa amb la qual s'han mogut i la despreocupació per recollir les noves demandes socials ha originat, entre d'altres, que aquestes organitzacions entressin en crisi. L'aparició de noves formes d'organització social que tenen voluntat d'incidència política ha originat una certa competència i que al marge d'altres consideracions posa en evidència que en l'acció política hi ha d'altres actors a part dels partits que també cal considerar.

A tall de conclusions

És evident que motius per desestimar nous processos de participació no en falten, però no és menys cert que la força dels fets porta a reforçar l'existència de processos participatius com a mecanismes de reforçament democràtic. El debat sobre la salut de les nostres democràcies i el seu futur està obert. I si alguna cosa sembla estar garantida és que en el futur, més aviat que tard, la vida política es caracteritzarà per incorporar nous mecanismes als tradicionals ja existents. No es tracta de plantejar el qüestionament de la democràcia representativa. Es tracta d'aprofitar l'oportunitat que els nous temps i els canvis socials ofereixen per millorar la qualitat i la intensitat de la democràcia.

L'escenari es presenta especialment obert. El seny porta a utilitzar amb prudència, des de les institucions, el potencial participatiu que avui comença a manifestar-se en les nostres societats. Però aquesta prudència no s'ha de confondre amb immobilisme i insensibilitat dels sistema polític vers una major participació ciutadana en la vida política. És veritat que hi ha diversos mecanismes participatius que els darrers anys s'han posat a prova, en el nostre país i arreu, i igualment cert és que cap d'ells representa per si mateix una alternativa suficient a la democràcia representativa. Però com ja he dit anteriorment ens equivocaríem si plantegéssim el debat en clau d'alternatives al model liberal democràtic. Només hi ha un escenari possible pitjor a aquest; que fóssim incapaços de plantejar cap reforma participativa en el marc de l'actual model. El resultat seria el progressiu i inexorable envelliment de la vida política, el seu distanciament absolut dels sectors socials més dinàmics del país, la crisi definitiva de la democràcia.